

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น จังหวัดอ่างทอง

Knowledge Management Model for Likay Folk Performance to Strengthen Local Cultural Identity in Ang Thong Province

กษิดิ์เดช เมฆกระจำง¹, นฤมล อนุสนธิ์พัฒน์² และ สุธี โกสิทธิ์³
Kasidach Makkrajang¹, Nalaumon Anusonphat² and Sutee Kosit³

Received: 14 May 2025; Revised: 10 February 2026; Accepted: 11 February 2026

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1) สภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในจังหวัดอ่างทอง และ 2) จัดทำรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกของจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น การวิจัยเป็นแบบผสมผสาน โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณจากกลุ่มตัวอย่าง 140 คน เป็นสมาชิกคณะลิเกในจังหวัดอ่างทอง เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า และการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกจากคณะลิเกในจังหวัดอ่างทอง และผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมท้องถิ่น จากนั้นนำรูปแบบการจัดการความรู้ที่จัดทำขึ้นไปนำเสนอผ่านการสนทนากลุ่มเพื่อรับฟังข้อเสนอแนะและประเมินระดับความพึงพอใจ

ผลการวิจัยพบว่า คณะลิเกในจังหวัดอ่างทอง มีการดำเนินการเกี่ยวกับการจัดการความรู้ตามความเป็นจริงในด้านการแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ อยู่ในระดับปานกลาง แต่ในด้านการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้อยู่ในระดับมาก ซึ่งแตกต่างกับสภาพที่คาดหวังที่ทุกด้านอยู่ในระดับมากทั้งหมด ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพผ่านแบบสัมภาษณ์เชิงลึกนั้นผู้ตอบแบบสัมภาษณ์ส่วนใหญ่ให้ความเห็นว่า คณะลิเกในจังหวัดอ่างทองมีศักยภาพด้านองค์ความรู้ที่เข้มแข็ง มีทักษะการแสดงลิเกและประสบการณ์สืบทอดจากครูรุ่นเก่าเป็นจุดเด่นสำคัญ แต่ยังขาดรูปแบบการจัดการความรู้ที่เป็นระบบ ทำให้มีความเสี่ยงที่องค์ความรู้ดังกล่าว จะสูญหายได้ ผู้วิจัยจึงได้จัดทำรูปแบบการจัดการความรู้ “LIKAY Model” ซึ่งประกอบด้วย Learning (การเรียนรู้), Identification (การระบุรายละเอียด), Knowledge Access (การเข้าถึงความรู้), Activity (กิจกรรมต่อเนื่อง) และ Yield (ผลผลิต) จากนั้นนำรูปแบบการจัดการความรู้ดังกล่าว ไปนำเสนอ

^{1 2 3} สาขาวิชาการพัฒนาชุมชนและสังคม บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครหรืออยุธยา; Department of Community and Social Development, Graduate school of Phranakhon Si Ayutthaya Rajabhat University
Corresponding Author, E-mail: analaumon@aru.ac.th

ผ่านการสนทนากลุ่ม (Focus Group) โดยระดับความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มที่มีต่อรูปแบบการจัดการความรู้ “LIKAY Model” อยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การจัดการความรู้; ภูมิปัญญาพื้นบ้าน; ลิเก; วัฒนธรรมท้องถิ่น

Abstract

This research aims to 1) study the current state of knowledge management of Likay folk wisdom in Ang Thong Province, and 2) develop a knowledge management model for Likay folk wisdom in Ang Thong Province to enhance local cultural identity. The research employs a mixed-methods approach. Quantitative data was collected from a sample of 140 members of Likay troupes in Ang Thong Province using a Likert scale questionnaire. Descriptive statistics, including mean and standard deviation, were used for data analysis. Qualitative data was collected through in-depth interviews with Likay troupes and local cultural experts. The developed knowledge management model was then presented through focus group discussions to gather feedback and assess satisfaction levels.

The research findings revealed that the Likay troupes in Ang Thong Province have a moderate level of knowledge management in terms of knowledge acquisition, storage, and exchange. However, their application of knowledge is at a high level, which differs from the expected level where all aspects are at a high level. In the qualitative research through in depth interviews, most respondents stated that the Likay troupes in Ang Thong Province have strong knowledge potential, possessing skilled Likay performance abilities and inherited experience from previous generations of teachers as key strengths. However, they lack a systematic knowledge management model, posing a risk of losing this knowledge. Therefore, the researchers developed a knowledge management model called the “LIKAY Model,” which consists of Learning, Identification, Knowledge Access, Activity, and Yield. This knowledge management model was then presented through focus group discussions, and the level of satisfaction among the focus group participants towards the “LIKAY Model” was high.

Keywords: Knowledge Management; Folk Wisdom; Likay; Local Culture

บทนำ

ศิลปะการแสดงพื้นบ้าน ถือเป็นรากฐานสำคัญของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคมของชุมชนท้องถิ่น เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่สะสม ถ่ายทอด และสืบทอดองค์ความรู้ ภูมิปัญญา ความเชื่อ และระบบคุณค่าที่หล่อหลอมวิถีชีวิตของผู้คนมาอย่างยาวนาน ศิลปะการแสดงพื้นบ้านจึงมิได้ทำหน้าที่เพียงในมิติของความบันเทิง หากแต่เป็นกลไกทางวัฒนธรรมที่ช่วยสร้างความผูกพันในชุมชน เสริมสร้างความภาคภูมิใจในท้องถิ่น และธำรงความต่อเนื่องของมรดกทางวัฒนธรรมในสังคมไทย อย่างไรก็ตาม ภายใต้บริบทของการเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีในยุคปัจจุบัน ศิลปะการแสดงพื้นบ้านจำนวนมากกำลังเผชิญความท้าทายจากกระแสวัฒนธรรมสมัยใหม่และสื่อบันเทิงรูปแบบใหม่ที่เข้ามามีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและรสนิยมของผู้คน โดยเฉพาะในกลุ่มเยาวชน ส่งผลให้การเรียนรู้และการสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านลดลงอย่างต่อเนื่อง หากขาดกลไกในการจัดการองค์ความรู้ที่เหมาะสม ย่อมเสี่ยงต่อการเลือนหายของอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมในระยะยาว แนวคิดการจัดการความรู้ จึงได้รับการยอมรับว่าเป็นกรอบสำคัญในการรวบรวม จัดเก็บ ถ่ายทอด และพัฒนาองค์ความรู้ทั้งในรูปของความรู้ฝังลึก และความรู้ชัดแจ้งให้สามารถนำไปใช้ประโยชน์และต่อยอดได้อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะแนวคิด SECI Model ที่อธิบายกระบวนการแปลงความรู้จากระดับบุคคลสู่ระดับองค์กรและสังคม ซึ่งมีความเหมาะสมอย่างยิ่งต่อการจัดการภูมิปัญญาพื้นบ้านที่องค์ความรู้ส่วนใหญ่มักฝังอยู่ในตัวบุคคล (Nonaka & Takeuchi, 1995; วิเชษฐ์ เอื้ออารีศรี, 2553)

จังหวัดอ่างทอง นับเป็นพื้นที่ที่มีความโดดเด่นด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้าน โดยเฉพาะ “ลิเก” ซึ่งถือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีบทบาทสำคัญต่ออัตลักษณ์ และวิถีชีวิตของชุมชนในพื้นที่ คณะลิเกในจังหวัดอ่างทองจำนวนมาก มีประวัติการสืบทอดยาวนาน มีครูลิเกและศิลปินพื้นบ้านที่ครอบครององค์ความรู้ด้านการร้อง การรำ การด้นกลอน การแต่งกาย และการจัดการแสดงอย่างลึกซึ้ง อย่างไรก็ตาม จากการพิจารณาเชิงพื้นที่พบว่า องค์ความรู้ดังกล่าวส่วนใหญ่ยังคงเป็นความรู้ฝังลึกที่ถ่ายทอดผ่านการฝึกปฏิบัติ การสังเกต และประสบการณ์ส่วนบุคคลภายในคณะลิเกเป็นหลัก ขาดการบันทึกและจัดเก็บอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การถ่ายทอดองค์ความรู้เป็นไปอย่างจำกัดและไม่ต่อเนื่อง อีกทั้งคณะลิเกจำนวนมากยังขาดทักษะด้านดิจิทัลและการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการจัดการความรู้ ทำให้ไม่สามารถใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการจัดเก็บ เผยแพร่ และขยายองค์ความรู้สู่คนรุ่นใหม่และสาธารณชนในวงกว้างได้อย่างเต็มศักยภาพ สภาพปัญหาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดทฤษฎีการยอมรับเทคโนโลยี (Technology Acceptance Model: TAM) ที่ชี้ว่าการนำเทคโนโลยีมาใช้ขึ้นอยู่กับ การรับรู้ประโยชน์และความง่ายต่อการใช้งาน หากขาดการออกแบบระบบที่เหมาะสมและการสนับสนุนจากภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง เทคโนโลยีอาจไม่สามารถทำหน้าที่เป็นกลไกในการอนุรักษ์และพัฒนาภูมิปัญญาพื้นบ้านได้อย่างแท้จริง (สุริพร พูลเพิ่ม, 2557) ดังนั้น การขาดรูปแบบการจัดการความรู้ที่เป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทของคณะลิเกในจังหวัดอ่างทอง จึงเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลต่อการสืบทอดลิเกและการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

จากหลักการ แนวคิด และสภาพปัญหาเชิงพื้นที่ดังกล่าว แสดงให้เห็นถึงความจำเป็นในการศึกษาสถานการณ์การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในจังหวัดอ่างทองอย่างเป็นระบบ ทั้งในมิติของสภาพความเป็นจริงและสภาพที่คาดหวังของคณะลิเกในพื้นที่ เพื่อใช้เป็นฐานข้อมูลเชิงประจักษ์ในการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ที่เหมาะสมและสามารถนำไปใช้ได้จริง งานวิจัยนี้จึงมุ่งตอบคำถามการวิจัยที่สำคัญ ได้แก่ (1) สภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในจังหวัดอ่างทองในปัจจุบันเป็นอย่างไร เมื่อพิจารณาในมิติของการแสวงหา การจัดเก็บ การแลกเปลี่ยน และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ (2) ปัญหา อุปสรรค และความต้องการจำเป็นในการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกของคณะลิเกในจังหวัดอ่างทองมีประเด็นใดบ้าง และ (3) รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกที่เหมาะสมกับบริบทเชิงพื้นที่ของจังหวัดอ่างทองควรมีองค์ประกอบและกระบวนการอย่างไร เพื่อเสริมสร้างการสืบทอดลิเกและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืนภายใต้บริบทสังคมร่วมสมัย

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในจังหวัดอ่างทอง
2. เพื่อจัดทำรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกของจังหวัดอ่างทองเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้ ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยบูรณาการการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งเชิงกว้างและเชิงลึก อันจะนำไปสู่การอธิบายสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเก ในจังหวัดอ่างทองอย่างเป็นระบบ และใช้เป็นฐานข้อมูลในการสังเคราะห์รูปแบบการจัดการความรู้ที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น การวิจัยเชิงปริมาณมุ่งศึกษาสภาพการดำเนินงาน และระดับความต้องการจำเป็นด้านการจัดการความรู้ ขณะที่การวิจัยเชิงคุณภาพมุ่งอธิบายบริบท กระบวนการ และปัจจัยเชิงลึกที่ส่งผลต่อการสืบทอดและการจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเก โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยเชิงปริมาณ ได้แก่ สมาชิกคณะลิเกที่ขึ้นทะเบียนกับสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัดอ่างทอง ผู้วิจัยกำหนดกลุ่มตัวอย่างโดยใช้วิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) จากคณะลิเกจำนวน 14 คณะ คณะละ 10 คน รวมกลุ่มตัวอย่างทั้งสิ้น 140 คน ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพใช้กลุ่มตัวอย่างจากสมาชิกคณะลิเกกลุ่มเดียวกันจำนวน 140 คน ร่วมกับผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรมท้องถิ่นจำนวน 5 คน รวมทั้งสิ้น 145 คน และนำรูปแบบการจัดการความรู้ที่พัฒนาขึ้นไปนำเสนอในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องจำนวน 20 คน เพื่อรับฟังความคิดเห็นและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

แบ่งออกเป็นสองประเภท ได้แก่ เครื่องมือวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เครื่องมือเชิงปริมาณคือแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ แบ่งเป็น 2 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม และตอนที่ 2 สภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในมิติต่าง ๆ ได้แก่ การแสวงหา การจัดเก็บ การแลกเปลี่ยน และการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ สำหรับเครื่องมือเชิงคุณภาพ ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกชนิดกึ่งโครงสร้าง และแบบสอบถามประเมินความพึงพอใจต่อรูปแบบการจัดการความรู้ที่พัฒนาขึ้น

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย

ดำเนินการเป็นลำดับขั้น เริ่มจากการประสานงานกับหัวหน้าคณะลิเกในจังหวัดอ่างทอง เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ โดยแจกแบบสอบถามให้แก่กลุ่มตัวอย่างและตรวจสอบความครบถ้วนของข้อมูลก่อนนำไปวิเคราะห์ จากนั้นผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์เชิงลึกสมาชิกคณะลิเกและผู้ทรงคุณวุฒิด้านวัฒนธรรม เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสภาพจริง ปัญหา และแนวทางการพัฒนาการจัดการความรู้ ต่อมาผู้วิจัยนำรูปแบบการจัดการความรู้ที่พัฒนาขึ้นไปจัดการสนทนากลุ่ม เพื่อรับฟังความคิดเห็น ข้อเสนอแนะ และประเมินความพึงพอใจของผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

4. สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ได้แก่ สถิติเชิงพรรณนา โดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่ออธิบายลักษณะข้อมูลปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคล และระดับการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในแต่ละด้าน รวมถึงการเปรียบเทียบระหว่างสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวัง ทั้งนี้ การใช้สถิติเชิงพรรณนามีความเหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ที่มุ่งอธิบายสภาพการณ์และแนวโน้มของการจัดการความรู้ในพื้นที่ศึกษา

5. การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยเชิงคุณภาพ

ใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยผู้วิจัยถอดความจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม จากนั้นจัดหมวดหมู่ข้อมูล วิเคราะห์ประเด็นหลัก และสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับเอกสาร แนวคิด และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกของจังหวัดอ่างทอง กระบวนการวิเคราะห์เชิงคุณภาพดังกล่าวช่วยให้ผู้วิจัยสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างบริบทเชิงพื้นที่ กระบวนการจัดการความรู้ และการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นได้อย่างเป็นระบบและมีความน่าเชื่อถือทางวิชาการ

ผลการศึกษาวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง ซึ่งคณะผู้วิจัยสามารถสรุปผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

วัตถุประสงค์ข้อที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในจังหวัดอ่างทอง ได้แบ่งออกเป็น 2 ส่วนดังนี้

ส่วนที่ 1 ข้อมูลปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

จากการสำรวจข้อมูลปัจจัยพื้นฐานส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถามจำนวน 140 คน พบว่า กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่เป็นเพศหญิง (ร้อยละ 55.0) และเพศชาย (ร้อยละ 45.0) โดยมีช่วงอายุที่พบมากที่สุดคืออายุ 40–50 ปี รองลงมาคือช่วงอายุ 20–30 ปี และ 30–40 ปี ตามลำดับ ด้านระดับการศึกษา กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีหรือเทียบเท่า รองลงมาคือระดับมัธยมศึกษาตอนปลายและประถมศึกษา สำหรับรายได้ต่อเดือน พบว่าส่วนใหญ่อยู่ในช่วงมากกว่า 15,000–20,000 บาท และมากกว่า 20,000 บาท เมื่อพิจารณาตำแหน่งหรือหน้าที่ในคณะลิเก พบว่าส่วนใหญ่เป็นนักแสดง รองลงมาคือหัวหน้าคณะและตำแหน่งอื่น ๆ นอกจากนี้ กลุ่มตัวอย่างส่วนใหญ่มีการรับงานแสดงลิเกมากกว่า 14 ครั้งต่อปี สะท้อนให้เห็นว่าผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่มีประสบการณ์และประกอบอาชีพลิเกอย่างต่อเนื่อง ซึ่งเอื้อต่อการสะท้อนสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในจังหวัดอ่างทองได้อย่างมีนัยสำคัญเชิงวิชาการ

ส่วนที่ 2 การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในจังหวัดอ่างทองในแต่ละด้าน เปรียบเทียบระหว่างสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวัง

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้าน ลิเกในจังหวัดอ่างทองในแต่ละด้าน	สภาพที่เป็นจริง			สภาพที่คาดหวัง		
	ค่าสถิติ		แปลผล	ค่าสถิติ		แปลผล
	\bar{X}	S.D.		\bar{X}	S.D.	
1. ด้านการแสวงหาความรู้	2.54	0.76	ปานกลาง	4.01	0.77	มาก
2. ด้านการจัดเก็บความรู้	2.04	0.88	ปานกลาง	4.04	0.79	มาก
3. ด้านการแลกเปลี่ยนความรู้	3.00	0.80	ปานกลาง	4.00	0.80	มาก
4. ด้านการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้	3.58	1.11	มาก	4.18	0.83	มาก

ตารางที่ 2 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในจังหวัดอ่างทอง ในแต่ละด้านเปรียบเทียบระหว่างสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวัง

จากตารางที่ 1 ผลค่าเฉลี่ยดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในจังหวัดอ่างทอง ยังมีช่องว่างอย่างชัดเจนระหว่างสภาพการดำเนินงานที่เป็นจริงกับสภาพที่คณะลิเกคาดหวัง โดยเฉพาะในมิติของการแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งสภาพที่เป็นจริงอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่สภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับมากทุกด้าน แสดงให้เห็นว่า คณะลิเกตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการความรู้ที่เป็นระบบ แต่ในทางปฏิบัติยังขาดกลไก เครื่องมือ และกระบวนการที่เอื้อต่อการดำเนินงานอย่างมีประสิทธิภาพ ในทางตรงกันข้าม ด้านการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้มีค่าเฉลี่ยสภาพที่เป็นจริงอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพเชิงปฏิบัติของสมาชิกคณะลิเก ในการใช้ทักษะและประสบการณ์ที่สั่งสมมาในการแสดงจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ อย่างไรก็ตาม ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยระหว่างสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่คาดหวังในทุกด้าน ยังชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ที่เป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ เพื่อยกระดับการแสวงหา การจัดเก็บ และการแลกเปลี่ยน

องค์ความรู้ให้สอดคล้องกับศักยภาพด้านการประยุกต์ใช้ที่มีอยู่ และลดความเสี่ยงต่อการสูญหายของภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเก

วัตถุประสงค์ข้อที่ 2 การจัดทำรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกของจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับสภาพการจัดการความรู้ในปัจจุบันและสภาพที่คาดหวัง ประกอบกับผลการวิจัยเชิงคุณภาพจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม มาวิเคราะห์ สังเคราะห์ และพัฒนาเป็นรูปแบบการจัดการความรู้ที่เหมาะสมกับบริบทเชิงพื้นที่ของคณะลิเกในจังหวัดอ่างทอง ผลการวิจัยพบว่า คณะลิเกในพื้นที่ที่มีศักยภาพด้านองค์ความรู้และทักษะการแสดงที่เข้มแข็ง แต่ยังขาดระบบ กลไก และกระบวนการจัดการความรู้ที่เป็นรูปธรรม ส่งผลให้การถ่ายทอดองค์ความรู้ยังคงจำกัดอยู่ในระดับบุคคลและภายในคณะเป็นหลัก รูปแบบการจัดการความรู้ที่พัฒนาขึ้น จึงมีเป้าหมายเพื่อจัดระบบองค์ความรู้ดังกล่าวให้สามารถสืบทอด พัฒนา และขยายผลได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ทำให้สูญเสียอัตลักษณ์ดั้งเดิมของลิเกจังหวัดอ่างทอง

ผลการสังเคราะห์นำไปสู่การพัฒนา รูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกที่เรียกว่า “LIKAY Model” ซึ่งเป็นรูปแบบการจัดการความรู้ที่ออกแบบให้สอดคล้องกับลักษณะของภูมิปัญญาพื้นบ้านที่องค์ความรู้ส่วนใหญ่เป็นความรู้ฝังลึก และต้องอาศัยกระบวนการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง LIKAY Model ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ (1) Learning การเรียนรู้ (2) Identification การระบุและจำแนกองค์ความรู้ (3) Knowledge Access การเข้าถึงความรู้ (4) Activity กิจกรรมต่อเนื่อง และ (5) Yield ผลผลิตและผลลัพธ์ โดยแต่ละองค์ประกอบมีความเชื่อมโยงและต่อเนื่องกันเป็นกระบวนการจัดการความรู้แบบครบวงจร ตั้งแต่การสร้างและถ่ายทอดองค์ความรู้ ไปจนถึงการนำไปใช้ประโยชน์และการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น

องค์ประกอบแรก Learning (การเรียนรู้) ผลการวิจัยพบว่า การเรียนรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในจังหวัดอ่างทองเกิดขึ้นเป็นหลักผ่านการฝึกปฏิบัติจริง การถ่ายทอดจากครูลีเกสู่ศิษย์ และการเรียนรู้จากประสบการณ์การแสดง ผู้วิจัยจึงกำหนดให้การเรียนรู้เป็นฐานสำคัญของรูปแบบ โดยเน้นการสร้างพื้นที่การเรียนรู้ร่วมกันระหว่างครูลีเก ศิลปินพื้นบ้าน เยาวชน และชุมชน ผ่านกิจกรรมการฝึกซ้อม การแสดง และการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ เพื่อให้การเรียนรู้มิได้จำกัดอยู่เพียงการถ่ายทอดทักษะเชิงเทคนิค แต่รวมถึงการเรียนรู้คุณค่า ความหมาย และอัตลักษณ์ของลิเกในบริบทท้องถิ่น

องค์ประกอบที่สอง Identification (การระบุและจำแนกองค์ความรู้) เป็นขั้นตอนที่มุ่งทำให้องค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกซึ่งกระจัดกระจายและฝังอยู่ในตัวบุคคลสามารถถูกระบุและจัดหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยพบว่า องค์ความรู้ลิเกในจังหวัดอ่างทองประกอบด้วยหลายมิติ เช่น ความรู้ด้านบทและกลอนสด ทำนองและจังหวะดนตรี ทำรำ เครื่องแต่งกาย พิธีกรรม และบริบททางสังคมวัฒนธรรม การจำแนกองค์ความรู้เหล่านี้ช่วยให้เกิดความชัดเจนในขอบเขตของภูมิปัญญาลิเก และเป็นพื้นฐานสำคัญในการจัดเก็บและถ่ายทอดองค์ความรู้ในขั้นตอนถัดไป

องค์ประกอบที่สาม Knowledge Access (การเข้าถึงความรู้) เป็นการเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องสามารถเข้าถึงองค์ความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกได้อย่างทั่วถึงและต่อเนื่อง ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าการเข้าถึงความรู้ของคณะลิเกในปัจจุบันยังจำกัดอยู่ในวงแคบ รูปแบบ LIKAY Model จึงเน้นการจัดทำคลังความรู้และฐานข้อมูลภูมิปัญญาลิเกในรูปแบบที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่ เช่น สื่อบันทึกการแสดง วิดีโอการฝึกซ้อม เอกสารคู่มือ หรือสื่อดิจิทัล เพื่อให้เยาวชน นักวิจัย และประชาชนทั่วไปสามารถเรียนรู้และศึกษาภูมิปัญญาลิเกได้ง่ายขึ้น โดยไม่กระทบต่อคุณค่าดั้งเดิมของศิลปะการแสดง

องค์ประกอบที่สี่ Activity (กิจกรรมต่อเนื่อง) เป็นกลไกสำคัญในการทำให้การจัดการความรู้ไม่หยุดอยู่เพียงในระดับแนวคิด แต่สามารถดำรงอยู่ในทางปฏิบัติอย่างต่อเนื่อง ผลการวิจัยพบว่ากิจกรรมทางวัฒนธรรม เช่น การแสดงลิเกในงานประเพณี การจัดค่ายหรือเวิร์กช็อปลิเกเยาวชน และการจัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคณะลิเก มีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงจูงใจและการมีส่วนร่วมของคนรุ่นใหม่ LIKAY Model จึงกำหนดให้กิจกรรมต่อเนื่องเป็นหัวใจของการสืบทอดภูมิปัญญาและการเชื่อมโยงลิเกเข้ากับวิถีชีวิตของชุมชน

องค์ประกอบสุดท้าย Yield (ผลผลิตและผลลัพธ์) สะท้อนความสำเร็จของการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเก ผลการวิจัยพบว่า ผลลัพธ์ที่คาดหวังจากการนำ LIKAY Model ไปใช้ไม่เพียงอยู่ในรูปของฐานข้อมูลหรือสื่อความรู้ หากแต่รวมถึงผลลัพธ์เชิงนามธรรม เช่น การเกิดผู้สืบทอดลิเกรุ่นใหม่ การเพิ่มความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนโดยใช้ลิเกเป็นฐานทางวัฒนธรรม

ผลการวิจัยในวัตถุประสงค์ข้อนี้ แสดงให้เห็นว่า LIKAY Model เป็นรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกที่มีความเหมาะสมกับบริบทเชิงพื้นที่ของจังหวัดอ่างทอง สามารถเชื่อมโยงองค์ความรู้ดั้งเดิมกับแนวคิดการจัดการความรู้ร่วมสมัยได้อย่างเป็นระบบ และมีศักยภาพในการเสริมสร้างการสืบทอดลิเกและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นให้คงอยู่อย่างยั่งยืนในสังคมไทยร่วมสมัย

อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง ได้สะท้อนประเด็นสำคัญหลายประการเกี่ยวกับสถานการณ์การจัดการความรู้ ภาวะความเสี่ยงของการสูญหายของภูมิปัญญา และศักยภาพของชุมชนในการพัฒนาแนวทางการจัดการความรู้ที่เหมาะสมกับบริบทเชิงพื้นที่ ผลการวิจัยสามารถนำมาอภิปรายผลในประเด็นสำคัญได้ดังต่อไปนี้

ประเด็นแรก ผลการวิจัยพบว่า สภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในจังหวัดอ่างทอง ในด้านการแสวงหาความรู้ การจัดเก็บความรู้ และการแลกเปลี่ยนความรู้ อยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่สภาพที่คาดหวังอยู่ในระดับมากทุกด้าน ผลการวิจัยดังกล่าว สะท้อนให้เห็นถึงช่องว่างเชิงระบบ ระหว่างการรับรู้คุณค่าและความจำเป็นของการจัดการความรู้กับความสามารถในการ

ดำเนินการจริง เหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดช่องว่างดังกล่าว เนื่องมาจากลักษณะเฉพาะของภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกท้องถิ่นความรู้ส่วนใหญ่เป็นความรู้ฝังลึก ซึ่งถ่ายทอดผ่านประสบการณ์ การฝึกปฏิบัติ และความสัมพันธ์ระหว่างครูกับศิษย์ มากกว่าการบันทึกอย่างเป็นทางการ เมื่อขาดโครงสร้างหรือเครื่องมือรองรับ การจัดการความรู้จึงดำเนินไปอย่างไม่เป็นระบบ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของ Nonaka และ Takeuchi (1995) ที่ชี้ให้เห็นว่า หากองค์กรหรือชุมชนไม่สามารถแปลงความรู้ฝังลึกให้เป็นความรู้ชัดแจ้งได้ ย่อมทำให้ความรู้ไม่สามารถถ่ายทอดและต่อยอดได้อย่างยั่งยืน รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยของ สุพัตรา คงขำ และ นรินทร์ สังข์รักษา (2558) ด้านภูมิปัญญาชุมชนพบว่า กลุ่มศิลปินพื้นบ้านมักมีองค์ความรู้เข้มแข็งในระดับปฏิบัติ แต่ขาดระบบการจัดการความรู้ในระดับโครงสร้าง

ประเด็นที่สอง ผลการวิจัยพบว่า ด้านการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้มีค่าเฉลี่ยในสภาพที่เป็นจริงอยู่ในระดับมาก ซึ่งแตกต่างจากมิติอื่นอย่างชัดเจน ประเด็นนี้สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพเชิงปฏิบัติของคณะลิเกในจังหวัดอ่างทอง กล่าวคือ แม้จะขาดระบบการจัดการความรู้ที่เป็นทางการ แต่สมาชิกคณะลิเกสามารถนำองค์ความรู้ที่มีอยู่ไปใช้ในการแสดงจริงได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งการร้อง การรำ การตลกอลอน และการปรับการแสดงให้สอดคล้องกับบริบทงาน เหตุผลที่เป็นเช่นนี้เนื่องจากลิเกเป็นศิลปะการแสดงที่ต้องอาศัยการฝึกฝนและการใช้ทักษะอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิดการเรียนรู้เชิงปฏิบัติอย่างเข้มข้น ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้จากการปฏิบัติและชุมชนนักปฏิบัติ ซึ่งอธิบายว่า การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการมีส่วนร่วมในกิจกรรมจริง มากกว่าการเรียนรู้เชิงนามธรรม (Wenger, 1998) อย่างไรก็ตาม แม้ศักยภาพด้านการประยุกต์ใช้จะสูง แต่หากขาดการจัดเก็บและถ่ายทอดอย่างเป็นระบบ ความรู้ดังกล่าวยังคงมีความเสี่ยงต่อการสูญหายในระยะยาว

ประเด็นที่สาม ผลการวิจัยเชิงคุณภาพพบว่า คณะลิเกในจังหวัดอ่างทองมีศักยภาพด้านองค์ความรู้และการสืบทอดจากครูลิเกรุ่นเก่าอย่างเข้มข้น แต่ยังมีขาดรูปแบบการจัดการความรู้ที่เหมาะสม ส่งผลให้การถ่ายทอดองค์ความรู้จำกัดอยู่ในวงแคบและพึ่งพาบุคคลเป็นหลัก เหตุผลสำคัญที่ทำให้เกิดสภาพดังกล่าว เนื่องจากบริบททางสังคมและวัฒนธรรมของลิเกที่เน้นความสัมพันธ์แบบไม่เป็นทางการ และการเรียนรู้จากการอยู่ร่วมกันในคณะ มากกว่าการสร้างระบบหรือเอกสารทางวิชาการ นอกจากนี้ สมาชิกคณะลิเกจำนวนมากยังขาดทักษะด้านดิจิทัล ทำให้ไม่สามารถใช้เทคโนโลยีเป็นเครื่องมือในการจัดการความรู้ได้อย่างเต็มศักยภาพ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของพีไลวรรณ พูลสวาท และคณะ (2568) ผลการวิจัยพบว่าการยอมรับเทคโนโลยี (TAM) ที่ชี้ว่า การนำเทคโนโลยีมาใช้ขึ้นอยู่กับการรับรู้ประโยชน์และความง่ายในการใช้งาน รวมถึงสอดคล้องกับงานวิจัยที่ศึกษาการจัดการความรู้ในชุมชน ซึ่งพบว่า ข้อจำกัดด้านทักษะและทรัพยากรเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาระบบความรู้ของกลุ่มอาชีพพื้นบ้าน

ประเด็นที่สี่ การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ “LIKAY Model” จากผลการสังเคราะห์งานวิจัย ถือเป็นจุดเด่นสำคัญที่สะท้อนการบูรณาการระหว่างแนวคิดการจัดการความรู้ร่วมสมัยกับบริบทภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกอย่างเหมาะสม รูปแบบดังกล่าวประกอบด้วยกระบวนการตั้งแต่การ

เรียนรู้ การระบุงค์ความรู้ การเข้าถึงความรู้ การสร้างกิจกรรมต่อเนื่อง และการสร้างผลลัพธ์เชิงรูปธรรมและนามธรรม เหตุผลที่ LIKAY Model มีความเหมาะสม เนื่องจากเป็นรูปแบบที่ไม่พยายามแยกภูมิปัญญาท้องถิ่นออกจากวิถีชีวิตของคณะลิเก แต่เน้นการจัดระบบจากสิ่งที่มีอยู่เดิมให้ชัดเจนและต่อยอดได้ ผลการประเมินผ่านการสนทนากลุ่มที่พบว่า ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องมีความพึงพอใจต่อรูปแบบในระดับมาก สะท้อนถึงความสอดคล้องระหว่างรูปแบบกับบริบทเชิงพื้นที่และความต้องการของผู้ปฏิบัติจริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนานวัตกรรมเชิงสังคม ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการออกแบบจากฐานชุมชน

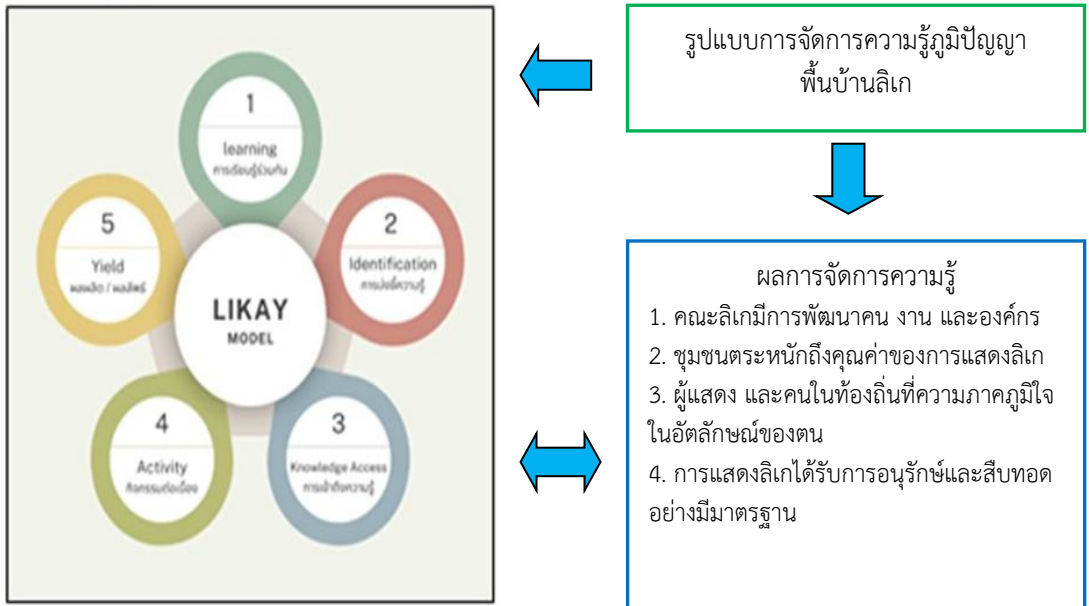
ประเด็นที่ห้า ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเก ไม่ได้ส่งผลเฉพาะในมิติของการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงเท่านั้น แต่ยังมีความสัมพันธ์โดยตรงกับการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นและความเข้มแข็งของชุมชน เหตุผลสำคัญคือ ลิเกมิได้เป็นเพียงการแสดง แต่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงคนในชุมชนเข้าด้วยกัน การมีระบบการจัดการความรู้ที่ชัดเจน ช่วยทำให้ชุมชนตระหนักถึงคุณค่าและความหมายของลิเกในฐานะมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกัน ผลการวิจัยในประเด็นนี้ สอดคล้องกับแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมและทุนทางสังคม ซึ่งอธิบายว่าภูมิปัญญาท้องถิ่น สามารถเป็นฐานในการสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและการพัฒนาที่ยั่งยืน หากได้รับการจัดการอย่างเหมาะสม

การอภิปรายผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า ปัญหาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกในจังหวัดอ่างทอง มิได้เกิดจากการขาดองค์ความรู้หรือศักยภาพของชุมชน หากแต่เกิดจากการขาดระบบและกลไกในการจัดการความรู้ให้สอดคล้องกับบริบทเชิงพื้นที่ การพัฒนารูปแบบ LIKAY Model จึงเป็นข้อเสนอเชิงวิชาการและเชิงปฏิบัติการที่มีคุณค่า โดยช่วยเชื่อมโยงภูมิปัญญาดั้งเดิมกับแนวคิดการจัดการความรู้ร่วมสมัย และเปิดโอกาสให้ลิเกสามารถดำรงอยู่และพัฒนาได้อย่างยั่งยืนควบคู่กับการเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยที่ได้ดำเนินการศึกษาเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเก พบว่า การสืบทอดและการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านประเภทนี้ ยังคงเผชิญกับความท้าทายหลายประการ ทั้งในด้านการขาดระบบการจัดการความรู้ที่เป็นรูปธรรม การถ่ายทอดองค์ความรู้ที่ยังจำกัดอยู่ในกลุ่มศิลปินรุ่นเก่า และการขาดทักษะด้านดิจิทัลของสมาชิกในคณะลิเก อย่างไรก็ตาม ผลการศึกษายังสะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพของชุมชนและผู้สืบทอดลิเก ที่มีความพร้อมในการพัฒนาและปรับตัว หากมีแนวทางการจัดการความรู้ที่ชัดเจนและเป็นระบบมากขึ้น ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์แนวทางการจัดการความรู้จากผลการวิจัยทั้งเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เพื่อเสนอเป็นรูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกของจังหวัดอ่างทอง เพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งมีชื่อว่า LIKAY Model โดยมุ่งเน้นให้เป็นกรอบแนวคิดสำหรับการบริหารจัดการองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนสร้างกลไกในการพัฒนาภูมิปัญญาให้สอดคล้องกับยุคสมัยแต่ไม่สูญเสียอัตลักษณ์ของตนเอง รูปแบบ LIKAY Model

ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ Learning (การเรียนรู้), Identification (การระบุรายละเอียด), Knowledge Access (การเข้าถึงความรู้), Activity (กิจกรรมต่อเนื่อง) และ Yield (ผลผลิต) ซึ่งแต่ละองค์ประกอบมีความสัมพันธ์และต่อเนื่องกันเป็นกระบวนการจัดการความรู้ที่ครบวงจร รายละเอียดของแต่ละองค์ประกอบมีดังนี้

ภาพ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

1. Learning (การเรียนรู้) การเรียนรู้ เป็นขั้นตอนแรกของกระบวนการจัดการความรู้ที่มุ่งเน้นให้ผู้เกี่ยวข้องทุกภาคส่วน เช่น ครูลิเก ศิลปินพื้นบ้าน เยาวชน และชุมชน ได้มีโอกาสเรียนรู้ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติของศิลปะลิเก การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างครูลิเกและผู้เรียนรุ่นใหม่ ผ่านการฝึกฝนด้วยการแสดงจริง ซึ่งการส่งเสริมการเรียนรู้ควรดำเนินการในรูปแบบของการเรียนรู้ตลอดชีวิต เช่น การจัดอบรมเชิงปฏิบัติการ การเปิดหลักสูตรของชุมชน หรือการจัดเวิร์กช็อปสำหรับเยาวชน ผลที่เกิดขึ้นคือ ผู้เรียนมีความเข้าใจในคุณค่าและเอกลักษณ์ของลิเก ตลอดจนสามารถพัฒนาและสร้างสรรค์การแสดงให้ร่วมสมัยโดยไม่สูญเสียรากเหง้าทางวัฒนธรรม

2. Identification (การระบุรายละเอียด) ขั้นตอนนี้มุ่งเน้นการระบุและจำแนกองค์ประกอบของภูมิปัญญาลิเกอย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประวัติของการแสดงลิเก องค์ประกอบต่าง ๆ ของการแสดงที่ควรรู้ เช่น ทำรำ เพลงพื้นบ้าน เครื่องแต่งกาย การแต่งหน้าหรือในด้านด้านบทและคำร้อง เช่น กลอนสด เพลงรำ และบทพูด รวมถึง บริบททางสังคมและวัฒนธรรม ที่ทำให้ลิเกของจังหวัดอ่างทองมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว ผลลัพธ์ที่ได้คือฐานข้อมูลภูมิปัญญาลิเกที่มีความครบถ้วนและสามารถใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการเรียนรู้และพัฒนาในอนาคต

3. Knowledge Access (การเข้าถึงความรู้) การเข้าถึงความรู้ เป็นการเปิดโอกาสให้ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลและองค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับลิเกได้อย่างทั่วถึง การจัดทำฐานข้อมูลความรู้ภูมิปัญญาลิเกในรูปแบบสื่อดิจิทัล เช่น เว็บไซต์ ฐานข้อมูลออนไลน์ หรือคลังสื่อมัลติมีเดีย เพื่อให้เยาวชน นักวิจัย และประชาชนทั่วไปสามารถศึกษาค้นคว้าได้ เพื่อไม่ให้การถ่ายทอดความรู้ถูกจำกัดอยู่แค่เฉพาะกลุ่ม แต่สามารถขยายผลสู่สาธารณะให้กับผู้ที่สนใจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. Activity (กิจกรรมต่อเนื่อง) กิจกรรมต่อเนื่อง เป็นกลไกสำคัญในการการดำรงอยู่ของภูมิปัญญาลิเกให้คงอยู่กับสังคมต่อไป การจัดกิจกรรมที่เกี่ยวข้องอย่างต่อเนื่อง เช่น การแสดงลิเกในงานประจำปีของจังหวัด การจัดแข่งขันประกวดลิเกเยาวชน การจัดค่ายฝึกหัดลิเกวัยเด็ก หรือการจัดนิทรรศการเกี่ยวกับประวัติความเป็นมาของลิเกอ่างทอง การสร้างพื้นที่ให้คนรุ่นใหม่ได้มีส่วนร่วมและฝึกฝนทักษะจริง นอกจากนี้ยังสามารถใช้กิจกรรมเหล่านี้ เป็นเครื่องมือในการประชาสัมพันธ์และสร้างรายได้ให้แก่ชุมชน ผลลัพธ์ที่ได้คือเกิดการเชื่อมโยงระหว่างภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเก ชุมชน และคนรุ่นใหม่ ทำให้ลิเกไม่เพียงเป็นการแสดง แต่เป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่สามารถเคลื่อนเศรษฐกิจของชุมชนได้อีกด้วย

5. Yield (ผลผลิต/ผลลัพธ์) เมื่อได้ดำเนินการครบทั้ง 4 ขั้นตอน ดังกล่าวข้างต้นแล้วรูปแบบการจัดการความรู้ดังกล่าวจะทำให้เกิดผลลัพธ์อย่างเป็นรูปธรรม เช่น การจัดทำฐานข้อมูลภูมิปัญญาลิเกจังหวัดอ่างทองที่สมบูรณ์ การมีผู้สืบทอดรุ่นใหม่เพิ่มขึ้น หรือการสร้างรายได้ให้กับชุมชนผ่านการแสดงลิเก นอกจากนี้ยังได้ผลลัพธ์เชิงนามธรรม เช่น การสร้างจิตสำนึกในคุณค่าของภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกจังหวัดอ่างทอง เกิดความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นของจังหวัดอ่างทอง ขั้นตอนนี้จึงสะท้อนความสำเร็จของกระบวนการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเก ที่สามารถเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ดังนั้น จึงเห็นได้ว่า LIKAY Model เป็นรูปแบบการจัดการความรู้ที่ช่วยจัดระบบภูมิปัญญาลิเกจังหวัดอ่างทอง ที่นำเสนอแนวทางที่เหมาะสมของระบบการจัดการความรู้ที่สามารถนำไปใช้งานและต่อยอดได้ง่าย ทั้งในด้านการอนุรักษ์ การถ่ายทอด และการใช้ประโยชน์ เป็นการผสมผสานความรู้เชิงวัฒนธรรมเข้ากับแนวคิดการจัดการความรู้ร่วมสมัยอย่างยั่งยืนและเหมาะสมกับบริบทของคณะลิเกในจังหวัดอ่างทอง

สรุปและข้อเสนอแนะ

การศึกษาวิจัยเรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกเพื่อเสริมสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดอ่างทอง มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพการจัดการความรู้ภูมิปัญญาลิเกในพื้นที่ และพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ที่เหมาะสมกับบริบทท้องถิ่น โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานจากกลุ่มตัวอย่างสมาชิกคณะลิเก 140 คน ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม ผลการวิจัยพบว่า การแสวงหา การจัดเก็บ และการแลกเปลี่ยนความรู้มีสภาพการดำเนินงานอยู่ในระดับปานกลาง ขณะที่การนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ในการแสดงอยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นถึงศักยภาพเชิงปฏิบัติของคณะลิเก แต่ยังคงขาดระบบการจัดการความรู้ที่เป็นรูปธรรมและยั่งยืน จาก

ผลการสังเคราะห์เชิงคุณภาพ ผู้วิจัยจึงพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ “LIKAY Model” ประกอบด้วย Learning, Identification, Knowledge Access, Activity และ Yield ซึ่งเป็นกระบวนการจัดการความรู้ครบวงจรที่เชื่อมโยงการเรียนรู้ การจัดระบบองค์ความรู้ การเข้าถึงและถ่ายทอดความรู้ การสร้างกิจกรรมสืบทอดอย่างต่อเนื่อง และการก่อให้เกิดผลลัพธ์ทั้งเชิงรูปธรรมและเชิงนามธรรม โดยผลการประเมินจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้องพบว่ารูปแบบดังกล่าวมีความเหมาะสมและได้รับความพึงพอใจในระดับมาก แสดงให้เห็นว่า LIKAY Model มีศักยภาพในการเป็นต้นแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิกะเพื่อเสริมสร้างการสืบทอดและอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมท้องถิ่นจังหวัดอ่างทองอย่างยั่งยืน นอกจากนี้ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะจากการวิจัยดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานรัฐ เช่น กระทรวงวัฒนธรรม องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น หรือสำนักงานวัฒนธรรมจังหวัด ควรจัดทำ “นโยบายการจัดการความรู้ด้านศิลปะการแสดงพื้นบ้าน” เพื่อกำหนดทิศทางการอนุรักษ์ศิลปะอย่างเป็นระบบ

1.2 ควรสนับสนุนงบประมาณสำหรับการสร้างฐานข้อมูลศิลปะระดับจังหวัด/ภูมิภาค เพื่อใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และแหล่งอ้างอิงด้านวัฒนธรรม

1.3 จัดทำโครงการพัฒนาศักยภาพเยาวชนลิกะและครูลิกะ ผ่านหลักสูตรฝึกอบรมหรือโครงการประจำปีของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อสร้างผู้สืบทอดรุ่นใหม่

1.4 ส่งเสริมการบูรณาการลิกะเข้ากับนโยบายส่งเสริมเศรษฐกิจสร้างสรรค์ เช่น การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หรือสินค้า OTOP ด้านศิลปวัฒนธรรม

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

2.1 คณะลิกะควรจัดทำ คลังความรู้ (Knowledge Repository) เช่น วิดีโอการฝึกซ้อม บันทึกบทกลอน ประวัติคณะ และคู่มือทำรำ เพื่อใช้ในการประชาสัมพันธ์และเป็นข้อมูลสำหรับการเรียนรู้ร่วมกัน

2.2 ควรสร้างกิจกรรมสืบทอดอย่างต่อเนื่อง เช่น การอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้านลิกะจังหวัดอ่างทอง การประกวดแข่งขันลิกะเยาวชนเพื่อกระตุ้นความสนใจของคนรุ่นใหม่

2.3 เพิ่มทักษะด้านเทคโนโลยีให้แก่ครูลิกะและสมาชิก ผ่านการอบรมการใช้ดิจิทัลเจาะจงด้านการจัดเก็บข้อมูล การตัดต่อวิดีโอ และการเผยแพร่บนสื่อออนไลน์

2.4 สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างคณะลิกะ มหาวิทยาลัย โรงเรียน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องด้านวัฒนธรรม เพื่อแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และสนับสนุนการจัดการกิจกรรมร่วมกัน

2.5 นำ LIKAY Model ไปทดลองใช้จริงเป็นโครงการนำร่อง เพื่อประเมินประสิทธิผลและปรับปรุงให้เหมาะสมกับบริบทในพื้นที่จังหวัดอ่างทอง

3. ข้อเสนอแนะเพื่อการศึกษาครั้งต่อไป

3.1 ควรศึกษาการจัดการความรู้ของศิลปะการแสดงพื้นบ้านประเภทอื่น เช่น ลำตัด โขน หนังตะลุง เพื่อเปรียบเทียบและพัฒนารูปแบบที่ครอบคลุมศิลปวัฒนธรรมไทย

3.2 พัฒนาเครื่องมือและสื่อการสอนดิจิทัล เช่น e-Learning, VR/AR สำหรับการเรียนรู้ ภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเก เพื่อเพิ่มการเข้าถึงของผู้ที่สนใจในวงกว้าง

3.3 ควรมีการประเมินผลการใช้งาน LIKAY Model ในระยะยาว ทั้งด้านผลกระทบทาง วัฒนธรรม เศรษฐกิจชุมชน และการสืบทอดภูมิปัญญาพื้นบ้านลิเกของจังหวัดอ่างทอง

เอกสารอ้างอิง

- ประพันธ์ศิริ สุเสารัจ. (2559). การพัฒนาชุมชนนักปฏิบัติในการจัดการความรู้. *วารสารวิชาการการจัดการ*, 15(1), 80–95.
- พิไลวรรณ พูลสวาท, ปารณีย์ บุญไชย และพจนศิริรินทร์ ลิ้มปิ่นนันทน์. (2568). การยอมรับเทคโนโลยี ท่องเที่ยวเสมือนจริงในการวางแผนท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. *วารสารศิลปศาสตร์และ วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์*, 12(2), 55–70.
- วิเชษฐ์ เอื้ออารีศรีมณี. (2553). การจัดการความรู้ตามแนวคิด SECI Model. *วารสารการจัดการ*, 30(2), 45–53.
- สุพัตรา คงขำ และ นรินทร์ สังข์รักษา. (2558). การพัฒนารูปแบบการจัดการความรู้ภูมิปัญญา พื้นบ้านหนังตะลุงเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งทางวัฒนธรรมท้องถิ่น. *วารสารศิลปการ ศึกษาศาสตร์วิจัย*, 7(1), 242–255.
- สุรียพร พูลเพิ่ม. (2557). ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการยอมรับเทคโนโลยีสารสนเทศตามโมเดล TAM. *วารสารวิทยาการจัดการ*, 31(1), 25–31.
- อิกุจิโร โนนากะ และฮิโรทากะ ทาเคอูจิ. (2543). *องค์กรสร้างสรรค้ความรู้*. แปลโดย สุรชัย โฆษิต บวรชัย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ซีเอ็ดยุคเคชั่น.
- Nonaka, I. & Takeuchi, H. (1995). *Knowledge creating company*. New York: Oxford University. Press.
- Wenger, E. (1998). Communities of practice: Learning as a social system. *Systems thinker*, 9(5), 2-3.